

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัย อภิปรายและข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง "การใช้สื่อมวลชนเพื่อการเผยแพร่อิสลาม (ศึกษาเฉพาะกรณี มุลนิธิสันติชน)" มีวัตถุประสงค์ในการวิจัย ดังต่อไปนี้

1. เพื่อศึกษากลยุทธ์การที่ใช้สื่อมวลชน เนื้อหา รูปแบบ และการกำหนดบทบาทหน้าที่ของสื่อมวลชนเพื่อการเผยแพร่อิสลามของมุลนิธิสันติชน
2. เพื่อศึกษาประสิทธิผลของการใช้สื่อมวลชนในการทำหน้าที่เผยแพร่ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับศาสนาอิสลามของมุลนิธิสันติชน

การวิจัยในครั้งนี้ ได้แบ่งการศึกษาออกเป็น 2 ประเด็นกว้างๆ กล่าวคือ ประเด็นที่หนึ่ง เป็นการศึกษากลยุทธ์การที่ใช้สื่อมวลชน เนื้อหา รูปแบบ และการกำหนดบทบาทหน้าที่ของสื่อมวลชนในการเผยแพร่ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับศาสนาอิสลาม โดยศึกษาในรูปแบบของการวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสาร เทปบันทึกการวิทยุกระจายเสียง เทปบันทึกการโทรทัศน์ รวมทั้งวารสาร 14 ฉบับ และการสัมภาษณ์ผู้ที่เกี่ยวข้อง ประเด็นที่สอง เป็นการศึกษาถึงประสิทธิผลของการใช้สื่อมวลชนเพื่อการเผยแพร่ศาสนาอิสลาม โดยศึกษาในรูปแบบของการสัมภาษณ์เจาะลึก (Depth - Interview) สัมภาษณ์ตามแนวคำถาม (Interview Guide) ที่ได้เตรียมไว้ก่อนล่วงหน้า กับกลุ่มตัวอย่างสองกลุ่ม ได้แก่ กลุ่มผู้ส่งสาร (Sender) หมายถึง บุคคลากรทุกฝ่ายของมุลนิธิสันติชนที่ทำงานด้านสื่อเพื่อการเผยแพร่อิสลาม และกลุ่มผู้รับสาร (Reciever) ซึ่งเป็นประชากรมุสลิมที่อาศัยอยู่ในเขตสวนหลวง กรุงเทพมหานคร จำนวน 377 คน

ต้นฉบับ หน้าขาดหาย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Quality Research) ใช้วิธีการวิจัยภาคสนาม (Field Research) ผู้วิจัยใช้การวิเคราะห์ข้อมูลแบบบรรยายและพรรณานำเนื้อหา (Descriptive Research) และใช้การแจกแจงความถี่ โดยเสนอตารางแสดงจำนวนและร้อยละเพื่ออธิบายลักษณะทั่วไปและการประเมินผลจากกลุ่มตัวอย่าง

สรุปผลการวิจัย

ส่วนที่ 1 การวิเคราะห์รูปแบบและเนื้อหาในสื่อมวลชนที่ใช้เพื่อการเผยแผ่อิสลาม

รูปแบบและเนื้อหาที่ปรากฏอยู่ในสื่อมวลชนทั้ง 3 ประเภท มีดังนี้

1. ประเภทและเนื้อหาในสื่อสิ่งพิมพ์

สื่อสิ่งพิมพ์ที่มูลนิธิสันติชนใช้ในการเผยแผ่อิสลามสู่มวลชน เป็นวารสารเชิงวิชาการอิสลาม ใช้ชื่อว่า "วารสารมุสลิมสันติชน" ประกอบด้วยบทความทางวิชาการเกี่ยวกับอิสลาม สารคดี ชาวมุสลิมทั้งในประเทศและต่างประเทศ

จากการวิจัยครั้งนี้พบว่า เนื้อหาภายในวารสาร "มุสลิมสันติชน" มี 2 ส่วนได้แก่

1. เนื้อหาที่เป็นโครงสร้างหลัก เรียงตามลำดับการนำเสนอมากน้อย ดังนี้
  - 1.1 เนื้อหาเกี่ยวกับศาสนาและจริยธรรมอิสลาม
  - 1.2 เนื้อหาเกี่ยวกับสังคมมุสลิม
  - 1.3 เนื้อหาเกี่ยวกับสังคมและการเมืองของประเทศมุสลิม
  - 1.4 เนื้อหาเกี่ยวกับเศรษฐกิจ
  - 1.5 เนื้อหาเกี่ยวกับข่าวสารในแวดวงของมูลนิธิสันติชน
  - 1.6 เนื้อหาเกี่ยวกับการเมืองการปกครอง

2. เนื้อหาที่เป็นโครงสร้างรอง เรียงตามลำดับการนำเสนอมากน้อย ดังนี้
  - 2.1 เนื้อหาเกี่ยวกับการถาม - ตอบ ปัญหาศาสนา
  - 2.2 เนื้อหาเกี่ยวกับสตรีและเยาวชน
  - 2.3 เนื้อหาเกี่ยวกับประวัติศาสตร์มุสลิม
  - 2.4 เนื้อหาเกี่ยวกับบทกวีส่งเสริมจริยธรรมอิสลาม
  - 2.5 เนื้อหาเกี่ยวกับการท่องเที่ยว
  - 2.6 เนื้อหาที่เกี่ยวกับการศึกษา

2. ประเภทและเนื้อหาในสื่อวิทยุกระจายเสียง

รูปแบบของรายการวิทยุกระจายเสียงทุกรายการของมูลนิธิสันติชน ถือว่าเป็นรายการนิตยสารทางอากาศทั้งสิ้น เนื่องจากการนำเอารายการสั้นๆ มาจัดรวมกันไว้เป็นรายการเดียวกัน และมีการผสมผสานเรื่องราวต่างๆ เข้าไว้ด้วยกัน โดยใช้เทคนิคและไหวพริบของผู้ดำเนินรายการเพื่อให้เป็นไปตามรูปแบบของการนำเสนอรายการนิตยสารทางอากาศ กล่าวคือ มีการลำดับหัวข้อรายการและเรื่องราวให้เกิดสมดุลย์และมีความหลากหลาย (Variety) ตลอดทั้งรายการ ส่วนโครงสร้างการนำเสนอรายการก็มีเทคนิคในการดึงดูดความสนใจของผู้ฟังเพื่อให้ผู้ฟังติดตามรายการที่เสนออย่างต่อเนื่องกันไป การนำเสนอเนื้อหาของรายการวิทยุของมูลนิธิสันติชนมีความแปลกใหม่ เป็นเรื่องที่ทันสมัยทันเหตุการณ์ กระตุ้นความอยากรู้ของผู้ฟัง ทำให้ติดตามรับฟังรายการจนจบ การนำเสนอรายการแต่ละช่วงยังคงใช้แผนผังรายการเหมือนเดิมในแต่ละวัน แต่เนื้อหาสาระที่นำเสนอแต่ละครั้งเปลี่ยนไป และยังคงเน้นเนื้อหาเกี่ยวกับการรำอารมณ์ของผู้ฟัง เป็นการกระตุ้นเตือนให้หันมาประกอบคุณงามความดีตามครรลองที่อิสลามได้สั่งสอนอบรมกันสืบมา

เนื้อหาสาระที่มีการนำเสนอในรายการวิทยุกระจายเสียงภาคมุสลิมของมูลนิธิสันติชน เป็นเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับเรื่องต่างๆ ดังต่อไปนี้

1. เนื้อหาเกี่ยวกับการวิเคราะห์ข่าวและเหตุการณ์ปัจจุบัน
2. เนื้อหาที่เป็นการให้ความรู้เกี่ยวกับหลักธรรมคำสอนในศาสนาอิสลาม

3. เนื้อหาประเภทข่าวสารที่เป็นประโยชน์ต่อสาธารณชน (Public Service Programme) หรือเนื้อหาที่เป็นข่าวบริการสังคมมุสลิม
4. เนื้อหาที่นำเสนอในรูปแบบรายการสัมภาษณ์
5. เนื้อหาที่นำเสนอในรูปแบบรายการบทความ (Talk Programme)
6. เนื้อหาที่นำเสนอในรูปแบบรายการสารคดี (Feature)

3. ประเภทและเนื้อหาในสื่อวิทยุโทรทัศน์

รายการวิทยุโทรทัศน์เพื่อการเผยแพร่อิสลาม หรือที่รู้จักกันในนาม "รายการวิถีสันติ" มีวัตถุประสงค์หลักในการเผยแพร่อิสลามทางสื่อวิทยุโทรทัศน์ รายการนี้เป็นนโยบายของสถานีโทรทัศน์ช่อง 9 อสมท. ได้เวลาฟรี จึงไม่มีโฆษณา แต่งบประมาณการผลิตรายการเป็นเรื่องของผู้อำนวยการการผลิตต้องรับผิดชอบเอง ซึ่งทางรายการวิถีสันติได้รับงบประมาณสนับสนุนจากมูลนิธิห้างร้านต่างๆ รวมทั้งจากพี่น้องมุสลิมผู้ศรัทธาทั้งหลาย

รายการวิทยุโทรทัศน์เพื่อการเผยแพร่อิสลาม จัดอยู่ในประเภทรายการวิทยุโทรทัศน์ที่ไม่แสวงหากำไร (Non profit programme) เนื่องจากไม่มีการขายเวลา ไม่มีการโฆษณาสินค้า หรือมุ่งสร้างความนิยมในเชิงธุรกิจ เป็นรายการที่มีทั้งเนื้อหาประเภทให้ความรู้โดยตรง สารคดี ส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม และเนื้อหาเพื่อการพัฒนาสังคม โดยมีวัตถุประสงค์เฉพาะเพื่อการส่งเสริมศาสนาอิสลาม

เนื่องจากรายการวิทยุโทรทัศน์เพื่อการเผยแพร่อิสลามจัดอยู่ในประเภทรายการวิทยุโทรทัศน์ที่ไม่แสวงหาผลกำไร (Non profit programme) ดังกล่าว แนวเนื้อหาที่นำเสนอจึงมุ่งให้เกิดประโยชน์ต่อสังคมมุสลิมและสาธารณชนโดยส่วนรวม เนื้อหาส่วนใหญ่จึงเกี่ยวกับการนำหลักธรรมคำสอนในศาสนาอิสลามมาเป็นแนวทางเพื่อการวิเคราะห์สถานการณ์ และเพื่อการพัฒนาสังคม มุ่งหมายให้เกิดการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาวิถีชีวิตของบุคคล และเพื่อส่งเสริมวัฒนธรรมอันดีงามของคนในชาติ เพื่อให้สามารถอยู่ร่วมกันได้ในสังคมอันสงบสุข

โดยสรุป เนื้อหาสาระที่นำเสนอในรายการวิทยุโทรทัศน์เพื่อการเผยแผ่อิสลาม เป็นเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับเรื่องต่างๆ ดังต่อไปนี้

- เนื้อหาเกี่ยวกับหลักธรรมคำสอนจากพระมหาคัมภีร์อัลกุรอาน
- เนื้อหาเกี่ยวกับหลักธรรมคำสอนจากวจนะของท่านศาสดามุฮัมมัด
- เนื้อหาเกี่ยวกับครอบครัวและเยาวชน
- เนื้อหาเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชน
- เนื้อหาเกี่ยวกับการถามตอบปัญหาเยาวชน
- เนื้อหาเกี่ยวกับข่าวบริการสังคมมุสลิม
- เนื้อหาเกี่ยวกับโอวาทของจุฬาราชมนตรี
- เนื้อหาเกี่ยวกับการเยี่ยมเยียนชุมชนมุสลิม
- เนื้อหาเกี่ยวกับวิถีชีวิตมุสลิม
- เนื้อหาเกี่ยวกับการให้ความรู้เรื่อง คำ ในภาษาอาหรับ

ส่วนที่ 2 การวิเคราะห์กลยุทธ์การใช้สื่อมวลชนเพื่อการเผยแผ่อิสลาม

มูลนิธิสันติชน ได้กำหนดกลยุทธ์ในการใช้สื่อมวลชนเพื่อการเผยแผ่อิสลามไว้ดังนี้

1. ใช้สื่อมวลชนเป็นสื่อเชื่อมโยงนำคำสอนของนักวิชาการทางศาสนาอิสลามให้เข้าถึงกลุ่มเป้าหมายที่เป็นมุสลิม และผู้ที่มีใจมุสลิมให้ได้มากที่สุด เร็วที่สุด และมีประสิทธิภาพสูงสุด
2. วิทยุกระจายเสียงถือเป็นสื่อมวลชนที่สามารถเข้าถึงประชาชนได้มากที่สุด ดังนั้น มูลนิธิสันติชนจึงใช้สื่อวิทยุกระจายเสียงเป็นสื่อหลักในการนำความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับอิสลามสู่มวลชน ส่วนสื่อวารสารซึ่งเป็นสื่อเสริมนั้น ได้ใช้เพื่อการเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายอีกระดับหนึ่ง คือ กลุ่มเป้าหมายที่มีการศึกษา รักการอ่าน และต้องการเนื้อหาสาระทางวิชาการอิสลาม ส่วนมากกลุ่มเป้าหมายกลุ่มนี้ จะเป็นกลุ่มคนรุ่นใหม่ กลุ่มคนทำงาน หรือนักศึกษา ซึ่งอาจจะมีโอกาสน้อยกว่าในการรับข่าวสารในสังคมมุสลิมจากวิทยุกระจายเสียงและ

วิทยุโทรทัศน์ ดังนั้น เพื่อให้สาระความรู้ทางวิชาการอิสลามกระจายไปยังกลุ่มคนทุกกลุ่ม ทุกวัย มุลนิธิสันติชนจึงเลือกใช้สื่อมวลชนหลายชนิดหลายประเภทที่เหมาะสม เพื่อเสริมสนับสนุนซึ่งกันและกัน ทำให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุดในการทำงาน

3. มุลนิธิสันติชนใช้สื่อมวลชนในลักษณะ Two - Way Communication คือ เปิดโอกาสให้กลุ่มเป้าหมายสามารถโทรศัพท์เข้ามาพูดคุยในรายการ ร่วมสนทนา แสดงความคิดเห็น หรือแจ้งข่าวคราวกิจกรรมต่างๆ ที่เกิดขึ้นได้ เช่นเดียวกับสื่อ "วารสารมุสลิมสันติชน" ที่เปิดโอกาสให้ผู้อ่านมีส่วนร่วมในการกำหนด Concept ของวารสารแต่ละเล่ม ผู้อ่านสามารถเขียนบทความแสดงความคิดเห็น ถามปัญหาทางจดหมายหรือส่งข่าวสารความเคลื่อนไหวในสังคมของตนเพื่อประชาสัมพันธ์ให้สังคมอื่นๆ รับรู้ได้เช่นเดียวกัน ลักษณะการดำเนินงาน เช่นนี้ทำให้การใช้สื่อมวลชนได้ประโยชน์สูงสุด ตรงกับแนวคิดของวิลเบอร์ ชรามม์ (Wilbur Schramm) ที่กล่าวว่า สื่อมวลชนจะมีบทบาทต่อการพัฒนาสังคมได้ก็ต่อเมื่อประชาชนได้รับข่าวสารเกี่ยวกับการพัฒนาและประชาชนมีโอกาสเข้าร่วมในกระบวนการตัดสินใจที่จะเปลี่ยนแปลงหรือการดำเนินงานเพื่อการพัฒนา

ส่วนที่ 3 การวิเคราะห์บทบาทการใช้สื่อมวลชนที่ใช้เพื่อการเผยแผ่อิสลาม

สื่อมวลชนประเภทวิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ และสื่อวารสารที่มุลนิธิสันติ ช ได้นำมาใช้ในการเผยแผ่อิสลามได้แสดงบทบาทหน้าที่ต่อสังคมมุสลิมและสังคมส่วนรวมในลักษณะดังต่อไปนี้

1. บทบาทในการเผยแผ่หลักธรรมคำสอนของอิสลาม

หน้าที่หลักสำคัญหลักสำคัญและเด่นที่สุดประการหนึ่งที่ทุกสื่อให้ความสำคัญ เป็นอย่างมากคือ หน้าที่ในการเผยแผ่หลักธรรมคำสอนของอิสลาม ทั้งในส่วนของหลักศรัทธา และหลักปฏิบัติ

ดังนั้น เนื้อหาความรู้ที่ปรากฏในสื่อมวลชนที่ใช้เพื่อการเผยแพร่อิสลาม จึงเป็น ความรู้ทุกอย่างที่อิสลามิกชนควรรู้ เป็นการอบรมสั่งสอนชี้แนวทางพึงประพฤติปฏิบัติ รวมทั้งการแก้ปัญหาในชีวิตประจำวันของทุกคน ทั้งนี้ เพื่อสืบทอดหลักการอิสลาม โดยเฉพาะด้านวัฒนธรรมอิสลามให้ดำรงอยู่ในสังคมต่อไป

2. บทบาทในการประสานส่วนต่างๆ ของสังคมให้รวมตัวกันอยู่ได้ (Correlation of the Parts)

สื่อมวลชนเข้ามามีบทบาทในการสร้างเอกภาพในสังคมมุสลิมใน 2 ระดับคือ

1. เอกภาพในสังคมมุสลิม ในกรณีที่เกิดความขัดแย้ง ในเรื่องแนวคิดในการ ปฏิบัติศาสนกิจ ซึ่งบางประเด็นเป็นปัญหาที่ถกเถียงกันมานานและไม่มีแนวโน้มที่จะยุติ ผล คือความแตกแยก แบ่งพรรค แบ่งพวก อันส่งผลต่อสังคมมุสลิมโดยรวม ก็สามารถลด บรรยากาศแห่งความขัดแย้งลงได้ด้วยการจัดให้มีสื่อที่เปิดโอกาสให้มีการถกเถียงอภิปราย (Debate and Discussion) ซึ่งเป็นการแลกเปลี่ยนข้อเท็จจริงและข้อคิดเห็นระหว่างฝ่าย ต่างๆ ในสังคม เพื่อก่อให้เกิดความตกลงยินยอม หรือสร้างความเข้าใจอันมีผลดีต่อส่วนรวม
2. เอกภาพระหว่างสังคมมุสลิมกับสังคมส่วนรวม คือ สื่อมวลชนถูกใช้เป็น กระบอกเสียงให้มุสลิม ในกรณีที่เกิดความไม่เป็นธรรมและการจำกัดสิทธิเสรีภาพอันพึงมี ตามกฎหมายรัฐธรรมนูญ ตัวอย่างเช่น กรณีการเรียกร้องให้สถาบันการศึกษาทุกแห่งทั่ว ประเทศยอมรับและอนุญาตให้นักเรียน นิสิต นักศึกษาที่เป็นสตรีมุสลิมแต่งกายตามบท บัญญัติแห่งศาสนาอิสลาม หรือที่เรียกกันว่า "ชุดฮิญาบ" นั้นเอง

เมื่อเกิดกรณีขัดแย้งระหว่างมุสลิมกับมุสลิม หรือมุสลิมกับสังคมส่วนรวม บทบาทของสื่อมวลชนมีทั้งการสะท้อนปัญหาออกมาตีแผ่ ทั้งปัญหาที่เกิดภายในสังคมมุสลิม รวมทั้งปัญหาที่มุสลิมได้รับผลกระทบ เพื่อปลุกจิตสำนึกให้มุสลิมรวมตัวกันเยียวยาแก้ไข มิ ให้ปัญหาเหล่านั้นลุกลามใหญ่โต พร้อมทั้งมีส่วนเสนอแนะทางออกวิธีแก้ไขปัญหาเพื่อให้เกิด ความเข้าใจต่อกัน ให้มีการประนีประนอม ประสานความร่วมมือและหันหน้าเข้าหากัน ภายใต้บรรยากาศแห่งความเป็นพี่น้อง

3. บทบาทในการถ่ายทอดมรดกทางสังคมจากคนรุ่นหนึ่งไปยังคนอีกรุ่นหนึ่ง (Transmission of the Social Heritage)

การถ่ายทอดมรดกทางสังคมในที่นี้ หมายถึง การนำสื่อมวลชนมาใช้ทำหน้าที่ให้การศึกษา (Educational Function) โดยเฉพาะการศึกษาตามแนวทางอิสลาม เพื่อให้เกิดการสืบทอดความคิด ความเชื่อ ความศรัทธา แนวทางการปฏิบัติ และบรรทัดฐานทางสังคม

โดยเนื้อหาในสื่อมวลชนที่นำมาใช้ในการเผยแผ่อิสลามนี้จะนำเสนอประเด็นความรู้ทุกด้านที่เป็นวิถีชีวิตตามแนวทางอิสลาม รวมทั้งประเด็นปัญหาที่เกิดขึ้นและเกี่ยวข้องกับมุสลิม อันส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงในสังคมมุสลิมด้วย มีการสอดแทรกสาระความคิด เห็น ความเชื่อในหลักธรรมคำสอนของอิสลาม ค่านิยม และบรรทัดฐานในสังคม เพื่อปลูกฝังสิ่งเหล่านี้แก่บุคคลในสังคม

ส่วนที่ 4 การวิเคราะห์ประสิทธิผลของการใช้สื่อมวลชนที่ใช้เพื่อการเผยแผ่อิสลาม

ลักษณะเบื้องต้นของกลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่างทั้งหมด มีจำนวน 377 คน เป็นเพศหญิงมากกว่าเพศชาย ส่วนมากมีอายุระหว่าง 21 - 30 ปี จบการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย และปริญญาตรี มีอาชีพเป็นนักเรียน นิสิต นักศึกษา รองลงมาคืออาชีพกิจการส่วนตัวและค้าขาย และกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นผู้ที่ยังไม่มีรายได้

ผลจากการศึกษา พบว่า สื่อมวลชนที่ใช้เพื่อการเผยแผ่อิสลามที่กลุ่มตัวอย่างเปิดรับมากที่สุด คือ สื่อวิทยุกระจายเสียง รองลงมาคือสื่อวิทยุโทรทัศน์และสื่อวารสารมีน้อยที่สุด ทั้งนี้ กลุ่มตัวอย่างเห็นว่า สื่อวิทยุกระจายเสียงสามารถใช้เป็นสื่อเพิ่มพูนและทบทวนความรู้ทางศาสนาได้เป็นอย่างดี เป็นประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิตประจำวัน ทั้งในด้านสังคม เศรษฐกิจ การเมือง และครอบครัว รวมทั้งจะได้รับการข่าวสารความเคลื่อนไหวในสังคม

มุสลิมได้อย่างรวดเร็ว และในกรณีเกิดความขัดแย้ง สามารถใช้มุมมองและทัศนคติที่แตกต่าง กัน เพื่อนำมาวิเคราะห์ตีความโดยอยู่ในกรอบของอิสลามได้

กลุ่มตัวอย่างส่วนมากรู้สึกพอใจในเนื้อหาและรูปแบบของรายการวิทยุกระจายเสียงของมูลนิธิสันติชน เนื่องจากเป็นรายการที่ให้ความรู้ทางด้านศาสนาอิสลาม มีประโยชน์ต่อมุสลิมโดยทั่วไปอยู่แล้ว อีกทั้งรูปแบบการดำเนินรายการที่ทันสมัย เนื้อหาเข้าใจได้ง่าย และใช้เป็นคติสอนใจได้เป็นอย่างดี รวมทั้งจะได้นำความรู้ที่ได้รับไปปฏิบัติใช้ได้ถูกต้องในชีวิตประจำวัน

เนื้อหาในสื่อมวลชนทั้ง 3 ประเภทที่กลุ่มตัวอย่างสนใจมากเป็นอันดับหนึ่ง คือ เรื่องการนำหลักธรรมคำสอนของอิสลามมาใช้ในชีวิตประจำวัน เช่น การอยู่ร่วมกับผู้อื่น การบริจาค พิธีกรรมทางศาสนา ข้อใช้และข้อห้ามในอิสลาม รองลงมาคือเรื่องสถานการณ์ทั่วไปในสังคมมุสลิมทั้งในประเทศและต่างประเทศ และประโยชน์ที่ได้จากการเปิดรับสื่อมวลชนทั้ง 3 ประเภท คือ จะได้นำความรู้ที่ได้รับเป็นแนวทางในการสั่งสอนตักเตือนตัวเองและสมาชิกในครอบครัว

ในเรื่องของการประเมินความเหมาะสมของเนื้อหาและรูปแบบในสื่อมวลชนนั้น กลุ่มตัวอย่างมากกว่าร้อยละ 70 เห็นว่ามีความเหมาะสมมาก และรู้สึกพอใจและได้รับประโยชน์จากเนื้อหา เนื่องจากสื่อมวลชนทั้ง 3 ประเภท เป็นลักษณะรายการที่ให้ความรู้ เน้นการศึกษาวิชาการอิสลามทุกด้าน ความรู้ที่ได้รับสามารถนำมาใช้ปฏิบัติจริงในชีวิตประจำวัน นอกจากนั้นยังให้ความรู้รอบตัวเกี่ยวกับสถานการณ์รอบด้านในสังคมมุสลิม และกลุ่มตัวอย่างร้อยละ 90 ต้องการให้มีสื่อมวลชนที่ใช้ในการเผยแผ่อิสลามเพิ่มมากขึ้น หรือในปริมาณเท่าเดิมต่อไป

สำหรับข้อเสนอแนะของกลุ่มตัวอย่างที่มีต่อสื่อมวลชนทั้ง 3 ประเภท คือ ควรมีเนื้อหาที่หลากหลายและเจาะลึกมากขึ้น เน้นผู้รับสารทุกกลุ่มทุกวัยทุกอาชีพ เน้นเนื้อหาที่นำมาใช้ปฏิบัติจริงได้ โดยเฉพาะเนื้อหาเกี่ยวกับเยาวชน ยาเสพติด การศึกษา และการตอบปัญหาศาสนาเบื้องต้น นอกจากนี้ ควรเน้นการสร้าง ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับอิสลามแก่บุคคล

ทั่วไป และควรเพิ่มรูปแบบการสื่อสาร 2 ทาง (Two - Way Communication) ให้มากขึ้น เพื่อให้กลุ่มเป้าหมายมีอิทธิพลในการกำหนดเนื้อหาสาระและถือเป็นการประเมินผู้รับสารอีกวิธีหนึ่งด้วย

อภิปรายผล

จากการวิจัยเรื่อง การใช้สื่อมวลชนเพื่อการเผยแพร่อิสลาม ทำให้ทราบถึงกลยุทธ์การใช้สื่อมวลชน เนื้อหาและรูปแบบในสื่อมวลชน การทำหน้าที่และบทบาทของสื่อมวลชน รวมทั้งประสิทธิผลของสื่อมวลชนที่ใช้ในการเผยแพร่อิสลาม ทั้งนี้สามารถสรุปและอภิปรายได้ดังนี้

จากผลการวิเคราะห์ข้อมูลแสดงให้เห็นว่า การแสดงบทบาทและหน้าที่ของสื่อมวลชนที่ใช้เพื่อการเผยแพร่อิสลาม คือ การถ่ายทอดสาระความรู้ทางด้านวิชาการศาสนาอิสลามให้แก่ประชาชน รวมทั้งวิชาการสามัญและการประกอบอาชีพที่ดี เป็นตัวผลักดันให้เกิดการรวมกลุ่ม ประสานความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มต่างๆ ในสังคม และมีอิทธิพลในการสืบทอดความคิดเห็น ความเชื่อในแนวบรรทัดฐานของอิสลามไปสู่กลุ่มชนรุ่นหลัง ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของพรรณพิมล สระโระะมาศ (2538)

บทบาทหน้าที่ต่างๆ ที่สื่อมวลชนกระทำ ได้ตอบสนองต่อความต้องการของประชาชนผู้รับสาร ทั้งนี้เพราะจากทัศนะของผู้ชมที่คาดหวังว่า สื่อมวลชนควรมีหน้าที่เป็นผู้ให้ข้อมูลความรู้ เป็นกระบอกเสียงให้ชาวมุสลิม ให้ข้อเสนอแนะในการตัดสินใจ ให้ข้อคิดเห็นหรือชี้แนะแนวทางการปฏิบัติที่ถูกต้องตามศาสนบัญญัติ ซึ่งจากการศึกษาพบว่า กลุ่มตัวอย่างรับรู้ถึงประโยชน์จากเนื้อหาของสื่อมวลชนทั้ง 3 ประเภทได้ดี อันเนื่องมาจากเป็นเนื้อหาที่ประชาชนสนใจใคร่รู้ และเมื่อรู้แล้วก็สามารถนำความรู้ที่ได้ไปใช้ในการประกอบศาสนกิจหรือประกอบการเข้ากลุ่มสังคมนหรือการแก้ปัญหาต่างๆ ในชีวิตประจำวันได้ ซึ่งเป็นไปตามทฤษฎีบทบาทและหน้าที่ของสื่อมวลชน ในแง่ภารกิจหน้าที่พื้นฐานที่พึงกระทำต่อประชาชนผู้รับสารเพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ส่วนรวมมากที่สุด

จึงกล่าวได้ว่า สื่อมวลชนที่นำมาใช้เพื่อการเผยแพร่อิสลาม ได้แสดงบทบาทหน้าที่รับใช้สังคม ในการนำเสนอความรู้ข่าวสาร จัดเป็นสื่อที่มีอำนาจในการกลมกลืนสังคม (Socialization) ได้ตามที่ประชาชนคาดหวัง ในฐานะเป็นตัวเชื่อมโยงสถาบันต่างๆ ในสังคม

จากการประเมินประสิทธิผลของสื่อมวลชนทั้ง 3 ประเภท พบว่า สื่อวิทยุกระจายเสียงเป็นสื่อที่สามารถเข้าถึงประชาชนได้มากที่สุด เนื่องจากเป็นสื่อมวลชนที่อยู่ใกล้ตัว มีราคาถูก สามารถเผยแพร่ข่าวสารได้กว้างไกล ผู้ไม่รู้หนังสือก็สามารถรับฟังและเข้าใจสารที่ส่งไปได้ อีกทั้งมีความหลากหลายของเนื้อหาข่าวสารที่นำเสนอ ทำให้กลุ่มตัวอย่างเลือกเปิดรับมากกว่าสื่ออื่นๆ ซึ่งเป็นไปตามที่ชแรมม์ (Schamm, 1954 อ้างถึงในชวรัตน์ เชิดชัย, 2527) ได้ให้หลักทั่วไปของการเปิดรับสื่อว่า คนย่อมจะเลือกรับสื่อที่มีความพยายามน้อยที่สุด (Least effort) และได้ประโยชน์ตอบแทนดีที่สุด (Promise of reward) ประกอบกับในปัจจุบัน มีรายการวิทยุภาคมุสลิมเกิดขึ้นมาหลายรายการ กลุ่มผู้ฟังมีจำนวนเพิ่มขึ้น ทำให้เกิดการพัฒนารูปแบบและกลยุทธ์การนำเสนอเนื้อหาให้ตอบสนองความต้องการของผู้รับสารมากที่สุด ทำให้การเปิดรับสื่อวิทยุกระจายเสียงมีมากที่สุดเช่นกัน

สื่อมวลชนที่ผู้รับสารเปิดรับรองลงมาคือ วิทยุโทรทัศน์ ซึ่งเป็นสื่อที่มีทั้งภาพและเสียง ทำให้เกิดความน่าสนใจ แต่เนื่องจากจำนวนรายการวิทยุโทรทัศน์เพื่อการเผยแพร่อิสลามมีเพียงรายการเดียว และขาดการประชาสัมพันธ์ที่ดี กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่จึงมีการเปิดรับในระดับต่ำ ไม่แพร่หลายในสังคมมุสลิมเท่าสื่อวิทยุกระจายเสียง

สำหรับสื่อวารสารนั้นเป็นสื่อที่กลุ่มตัวอย่างเปิดรับน้อยที่สุด เนื่องจากเป็นสื่อที่ต้องใช้ทักษะในการอ่าน และใช้เวลาพอสมควรในการทำความเข้าใจ อีกทั้งปัญหาในเรื่องความยุ่งยากในการสมัครเป็นสมาชิก เพราะวารสารมุสลิมสันติชน ไม่มีขายตามแผงหนังสือทั่วไป การติดตามข่าวสารจึงไม่ต่อเนื่อง และสื่อประเภทนี้มีราคาค่อนข้างแพง ทำให้การเปิดรับมีน้อยที่สุด

แต่อย่างไรก็ตาม สื่อมวลชนทั้ง 3 ประเภทก็มีอิทธิพลต่อสังคมมุสลิมในแนวทางเดียวกันคือ ข่าวสารที่ถ่ายทอดออกจากสื่อมวลชนสามารถเปลี่ยนแปลงการรับรู้ ซึ่งหมายถึง

การเพิ่มพูนความรู้ความเข้าใจในสาระคำสอนของอิสลามได้อย่างมีประสิทธิภาพ แต่ไม่สามารถก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงความศรัทธาหรือเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมได้อย่างถาวร เนื่องจากสื่อมวลชนเป็นเพียงตัวเสริมความเชื่อความศรัทธาที่มีอยู่เดิมให้ฝังแน่น มากกว่าการเปลี่ยนแปลงทัศนคติอย่างสิ้นเชิง แต่อาจเปลี่ยนแปลงการรับรู้ได้บ้างในขอบเขตที่จำกัด ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของแคลปเปอร์ (Klapper , อ้างถึงใน ประมะ สตะเวทิน , 2533) ที่กล่าวถึงอิทธิพลของสื่อมวลชนไว้ว่า "อิทธิพลของสื่อมวลชนที่มีต่อประชาชนเป็นเพียงผู้สนับสนุนเท่านั้น คือ สื่อมวลชนจะสนับสนุนค่านิยม ความมีใจโน้มเอียง แนวโน้มด้านพฤติกรรมของประชาชนให้มีความเข้มแข็งขึ้น และปรากฏออกมาเมื่อมีแรงจูงใจเพียงพอหรือมีโอกาสเหมาะสม" และผลการสรุปนี้ ยังตรงกับงานวิจัยของ วิฑูร ลินศิริเชวง (2531) ที่ได้ทำการวิจัยเรื่อง การสื่อสารที่ใช้ในการเผยแผ่คริสต์ศาสนา อีกด้วย

ข้อเสนอแนะทั่วไป

1. การใช้สื่อมวลชนเพื่อการเผยแผ่อิสลาม ควรใช้สื่อผสม (Multi - media or Media - mix) ให้มากกว่านี้ และเป็นไปในลักษณะของการสื่อสารแบบสองทาง (Two - Way Communication)

การใช้สื่อผสมที่ควรนำมาใช้มี 2 ลักษณะ คือ

- การใช้สื่อมวลชนผสม
- การใช้สื่อบุคคลเฉพาะกิจและสื่อมวลชนผสมกัน

ทั้งนี้เพราะการใช้สื่อมวลชนผสม ทำให้การทำงานมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น สามารถเข้าถึงตัวผู้รับสารมากขึ้น สามารถชักจูงให้เกิดการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมและเพิ่มพูนความรู้ได้มากกว่า เป็นการเกื้อหนุนและลดข้อจำกัดของสื่อมวลชนแต่ละประเภท และการใช้สื่อบุคคลเฉพาะกิจก็เป็นวิธีการเผยแผ่อิสลามแบบดั้งเดิม ซึ่งยังคงเป็นวิธีการสร้างแก่นแท้ของความศรัทธาและมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจได้อย่างดีที่สุด เพราะสื่อบุคคลมีอิทธิพลในระดับการกระตุ้นทำให้เกิดความเชื่อความศรัทธาและการยอมรับได้ดีกว่าสื่อมวลชน

2. พฤติกรรมการเปิดรับข่าวสารเกี่ยวกับการเผยแผ่อิสลามจากสื่อมวลชนนั้น ขึ้นอยู่กับลักษณะของประชากร อันได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษา รายได้และทัศนคติ ดังนั้น

การเผยแพร่ข่าวสารใดๆ ควรได้คำนึงถึงสิ่งเหล่านี้ด้วย เพราะองค์ประกอบด้านสังคมเหล่านี้จะเป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเลือกรับข่าวสารที่ตนพึงพอใจและคิดว่ามีประโยชน์ต่อตนเอง

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. การวิจัยในครั้งนี้เป็นเพียงการศึกษาลักษณะการใช้สื่อมวลชนและการประเมินประสิทธิผลการใช้สื่อมวลชนเพื่อการเผยแพร่อิสลามเฉพาะของมุลนิธิสันติชนเท่านั้น ผลการวิจัยจึงจำกัดอยู่เฉพาะมุลนิธิสันติชนเพียงองค์การเดียว ไม่อาจนำไปอ้างอิงกับองค์การเพื่ออิสลามอื่นๆ ได้อย่างสมบูรณ์ จึงควรมีการวิจัยเพิ่มเติมถึงลักษณะการใช้สื่อมวลชนในทางศาสนาอิสลามในส่วนขององค์การอื่นๆ เพิ่มเติมด้วย

2. การศึกษาในครั้งนี้มุ่งศึกษาถึงปัจจัยทางด้านการสื่อสารเป็นปัจจัยสำคัญประการเดียวเท่านั้น จึงควรมีการศึกษาถึงปัจจัยอื่นๆ อันอาจมีผลกระทบต่อสภาพการทำงานขององค์การอิสลามในประเทศไทย อันได้แก่ ปัจจัยทางด้านวัฒนธรรม การเมือง การบริหารองค์การ และแม้กระทั่งสภาพสังคมเดิมของมุสลิมหรือผู้ที่เข้ารับศาสนาอิสลามใหม่ เป็นต้น

3. ควรได้มีการแยกศึกษาในเชิงคุณภาพของเนื้อหาสาร (Message) ที่ใช้ในการเผยแพร่อิสลาม เพื่อจะได้รับทราบถึงประสิทธิผลว่ากลุ่มเป้าหมายเข้าใจ ดีความ ปรับเปลี่ยนพฤติกรรมและเพิ่มพูนความรู้ได้ตรงกับความต้องการของผู้ส่งสารหรือไม่ เพื่อเป็นประโยชน์ในการออกแบบเนื้อหาสารและเพื่อให้การเผยแพร่อิสลามมีประสิทธิผลมากยิ่งขึ้นทั้งในเชิงคุณภาพและปริมาณ

4. ควรได้มีการศึกษากับกลุ่มตัวอย่างในเขตรอบนอกกรุงเทพมหานคร ทั้งในตัวเมืองและชนบท เพื่อศึกษาถึงความแตกต่างในการเปิดรับข่าวสารและการปรับเปลี่ยนทัศนคติและพฤติกรรม รวมทั้งความพึงพอใจในเนื้อหาสาร ซึ่งอาจจะแตกต่างจากคนในกรุงเทพมหานคร เนื่องจากความแตกต่างทางด้านความเชื่อและรูปแบบการดำเนินชีวิต